

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจประเทศไทยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ (natural economy) (สุทธิ ประศาสน์ เศรษฐ 2525 : 27 - 28) แต่หลังจากที่ประเทศไทยมีสนธิสัญญาเบาริ่งกับมหาอำนาจตะวันตก เมื่อปี 2389 เป็นจุดเริ่มทำให้ไทยมีระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันกับระบบทุนนิยม (ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ 2526 : 102) ทำให้ลักษณะเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากการผลิต เพื่อเลี้ยงตนเอง (Self - Sufficient) มาเป็นระบบเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับ การส่งออกของวัตถุดิบทางการเกษตรกรรมเพื่อเป็นรายได้แก่รัฐ เช่น ข้าว ไม้สัก และฝ้าย (วิทยา เชียงกุล 2525 : 3) ต่อมาสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มใช้นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเน้นการลงทุนในประเทศไทยโดยนักลงทุนทั้งใน และต่างประเทศ (แอนสท์ อุเทรชท์ 2521 : 115) และเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 (2504 - 2509) และฉบับที่ 2 (2510 - 2514) ซึ่งทั้ง 2 แผนนี้ให้ความสำคัญและมีเป้าหมายในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยจากการระดมสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (infra - structure) เช่น สร้างถนน เขื่อน สะพาน โรงงานไฟฟ้า เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้ได้ดำเนินนโยบายการกตราคาข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของแรงงานและคนไทยทั้งประเทศให้อยู่ในระดับต่ำกว่าราคาตลาดโลก ระบบการเมืองและบรรยากาศทางการเมืองขณะนั้นเป็นรัฐบาลเผด็จการทหาร สามารถกีดกันการรวมตัวของลูกจ้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วีรพงษ์ รามางกูร 2525 : 78 - 79) จากสภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทย ในขณะนั้นทำให้สามารถควบคุมอัตราค่าจ้างแรงงานไทยให้อยู่ในระดับต่ำ

โดยทั่วไปแล้วการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมจะเป็นแหล่งที่ดูดซับแรงงานที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือในภาคเกษตรกรรม แต่การขยายตัวของอุตสาหกรรมไทยเท่าที่ผ่านมายังไม่อาจดูดซับแรงงานจากภาคเกษตรกรรมได้มากนัก สาเหตุประการหนึ่ง เนื่องมาจากประเทศ

ไทยเน้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้ทุนมากกว่าแรงงานในการประกอบการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็มีได้เป็นการพัฒนาชนบท เป็นสำคัญ เพื่อที่จะสร้างงานในชนบท ดังนั้น เมื่อมีแรงผลักดันของการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้มีการอพยพของแรงงานจากชนบทมาสู่ตัวเมืองมากขึ้น (สมศักดิ์ คุ้มบุญเลิศชัย 2525 : 90)

ประมาณปลายปี 2515 ได้เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันของโลก โดยกลุ่มผู้ผลิตน้ำมันในประเทศแถบดินแดนตะวันออกกลาง หรือกลุ่มประเทศโอเปกได้ขึ้นราคาน้ำมันส่งออกทำให้มีผลกระทบต่อแผ่ขยายไปทั่วโลก สำหรับประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา (พิรเทพ รุ่งชีวิติน และสุชาย ปิยภัณฑ 2525 : 2) การขึ้นราคาน้ำมันทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าสูงขึ้นมีผลทำให้ราคาสินค้าภายในประเทศมีราคาสูงขึ้น ในขณะที่รายได้ของประชากรเพิ่มตามไม่ทัน ปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับ ภาวะการผลิภาคเกษตรกรรมมีความผันผวนอยู่มาก อันเนื่องมาจากภาวะฝนแล้งในช่วงปี 2515 - 2516 (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ 2523 : 4) ความเคื่อนร้อนด้านรายได้แท้จริงจึงตกต่ำ มีส่วนทำให้คนไทยจำนวนไม่น้อยหันมาช่วยตนเองจากสภาพดังกล่าวด้วยการแสวงหาแหล่งงานที่จะให้รายได้สูงขึ้น ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ และต่างประเทศ นอกนั้นโครงสร้างการผลิตของไทย เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ว่างงานในประเทศที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการแสวงหางานทำ เมื่อมีโอกาสเกิดขึ้นในต่างประเทศ ก็พบว่า โดยเฉพาะในสาขาการเกษตร ตามการประมาณการโดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ การว่างงานโดยเปิดเผย (open Unemployment) ในปี 2524 มีจำนวน 286,000 คน การทำงานต่ำกว่าระดับ (Under Employment) มีจำนวน 6.3 ล้านคน และการว่างงานตามฤดูกาล มีจำนวน 3.5 - 4.0 ล้านคน (พิรเทพ รุ่งชีวิติน และสุชาย ปิยภัณฑ 2525 : 3) ในระหว่างปี 2516 - 2519 สหรัฐได้ถอนทหารออกจากประเทศไทย (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ 2523 : 11) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการว่างงานเพิ่มขึ้น (สุกิตติ กระจ่างเฝ้า 2525 : 19) อย่างสำคัญ

เมื่อราคาน้ำมันสูงขึ้น ประเทศต่าง ๆ ในตะวันออกกลางก็นำรายได้ที่เพิ่มขึ้น มาพัฒนาประเทศของตน โดยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (infra-structure)

และพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำมัน ฯลฯ ประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องจ้างบริษัทและแรงงานต่างชาตินำเข้าไปทำงานในประเทศของตน เพราะประชากรของประเทศเหล่านี้ ส่วนมากเป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำและไร้ฝีมือ ยิ่งเป็นแรงงานสตรีก็ยังมีข้อจำกัดทางวัฒนธรรมมากขึ้น ส่วนมากจะทำงานบ้านเท่านั้น

บริษัทที่รับเหมาประมูลงานได้ส่วนมากเป็นบริษัทของสหรัฐและยุโรป สำหรับบริษัทของสหรัฐส่วนหนึ่งเคยเข้ามาประมูลงานก่อสร้างฐานทัพทางทหารในช่วงสงครามอินโดจีน และในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1-2 (2504 - 2514) เมื่อทางบริษัทเหล่านี้ถอนตัวหลังจากการสิ้นสุดสงครามเวียดนาม และได้รับเหมาก่อสร้างงานในตะวันออกเฉียงใต้ของไทยเท่าที่เคยทำงานด้วยกันไปทำงานในตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ในอัตราค่าจ้างแรงงานที่ถูกกว่าต่างประเทศ และมีจำนวนมากที่แสวงหาแหล่งรายได้เพิ่มขึ้น อันเกิดจากภาวะว่างงานหรือมีงานทำแต่รายได้ก็น้อย

สรุปความเป็นมาของปัญหาที่ทำให้เกิดการเดินทางไปทำงานในตะวันออกเฉียงใต้ ดังนี้

1. สภาพะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจไทย หลังจากที่ได้มีสนธิสัญญากับมหาอำนาจตะวันตก ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง (ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) มาเป็นระบบเศรษฐกิจที่ส่งออกทางวัตถุดิบทางการเกษตร ดังนั้น เศรษฐกิจของประเทศจึงเป็นแบบทุนนิยมตะวันตก โดยเน้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้ทุนในการประกอบการจำนวนมากแทนที่จะใช้แรงงานที่มีเหลือเฟือในภาคเกษตรกรรม จึงเป็นเหตุประการหนึ่งที่แม้ว่าประเทศไทยจะพัฒนาอุตสาหกรรมขยายเติบโตมากขึ้น แต่อัตราการจ้างงานไม่สามารถขยายให้พอเพียงต่อแรงงานที่มีอยู่อย่างมาก นอกจากนั้นส่วนหนึ่งมาจากอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร เข้าสู่ตลาดแรงงานในปริมาณมาก จึงทำให้เกิดปัญหาการว่างงานในประเทศไทย

2. ภาวะวิกฤตการณ์การขึ้นราคาน้ำมันของกลุ่มประเทศโอเปก มีผลทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าและราคาสินค้ามีราคาสูงขึ้น แต่รายได้ของประชากรเพิ่มตามไม่ทัน ทำให้ประชากรต้องทำงานหนักหรือหางานทำเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว นั่นคือเกิดอุปทาน (supply) ของแรงงานในประเทศไทย

3. ประเทศต่าง ๆ ในตะวันออกกลางเร่งพัฒนาประเทศและต้องการแรงงานต่างประเทศเข้าไปทำงานก่อสร้างพัฒนาประเทศเป็นจำนวนมาก และให้อัตราค่าจ้างที่สูงกว่าในประเทศไทย (นิพนธ์ หัวพงศกร 2525 : 17) เป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้แรงงานไทยไปทำงานในตะวันออกกลาง นั่นคือเกิดอุปสงค์ (demand) ของแรงงานในต่างประเทศ

จากสภาพปัญหาและความกดดันต่าง ๆ ภายในประเทศไทยเป็นปัจจัยผลักดัน (push factor) ให้แรงงานไทยจำนวนไม่น้อยต้องการทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ และความต้องการแรงงานของตลาดแรงงานในตะวันออกกลาง ตลอดจนอัตราค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าในประเทศไทยเป็นปัจจัยที่ดึงดูด (pull factor) ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายไปทำงานในตะวันออกกลาง จากการประมาณการจำนวนแรงงานไทยที่ย้ายถิ่นไปทำงานในตะวันออกกลาง ในปี 2524 ของกองทะเบียนจัดทำงานและการทำงานในต่างประเทศ กรมแรงงานพบว่า มีแรงงานไทยอยู่ในประเทศแถบตะวันออกกลางประมาณ 159,000 คน (กรมแรงงาน 2525 : 1) จากการส่งเงินกลับของแรงงานไทยในตะวันออกกลางผ่านทางระบบธนาคาร จากสถิติของธนาคารแห่งประเทศไทย เกี่ยวกับการส่งเงินกลับของแรงงานไทยในตะวันออกกลาง พบว่า ในปี 2518 มีมูลค่าเพียง 1.6 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากนี้ ตามจำนวนแรงงานไทยที่ไปทำงานในตะวันออกกลางที่เพิ่มขึ้นคือ ในปี 2520 เป็น 87.7 ล้านบาท ปี 2521 เป็น 511.7 ล้านบาท ปี 2522 เป็น 1,296 ล้านบาท ปี 2523 เป็น 4,234 ล้านบาท ปี 2524 เป็น 6,753.5 ล้านบาท ปี 2525 เป็น 10,726.8 ล้านบาท และในปี 2526 เป็น 15,547.4 ล้านบาท (กรมแรงงาน 2526 : 52)

แต่ปัจจุบันภาวะตลาดแรงงานไทยในต่างประเทศได้เริ่มอิ่มตัว จากการให้สัมภาษณ์ของนายประจวบ ไชยสาส์น กรรมการแรงงานสภาผู้แทนราษฎรกับหนังสือพิมพ์เคลนิวิล์ว่า จากสถิติปี 2528 มีผู้ออกไปทำงานในต่างประเทศประมาณ 7 หมื่นคน และในปี 2529 คาดว่าจะเหลือเพียง 5 หมื่นคนเท่านั้น และในปีต่อไปจะลดลงเรื่อย ๆ สาเหตุของความต้องการแรงงานในต่างประเทศลดลงเนื่องมาจาก ประเทศเหล่านี้ภาวะทางเศรษฐกิจซบเซา โดยเฉพาะประเทศในตะวันออกกลางการขูดน้ำมันลดลงกว่าปีก่อน มาก ทำให้ประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องลดโครงการก่อสร้างต่าง ๆ ลงไปถึง 50%

จากปัญหาและสภาวะการไปทำงานในตะวันออกกลางของแรงงานไทยที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีประชากรเคยไปทำงานในตะวันออกกลาง โดยพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่เคยไปทำงานในตะวันออกกลาง ว่าตนเองและครอบครัว มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องระดับรายได้ แบบแผนค่าใช้จ่าย การประกอบอาชีพ สภาวะหนี้สิน ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมในเรื่องเครือญาติ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา การพักผ่อนหรือการใช้เวลาว่าง การศึกษาค้นคว้าข่าวสารจากสื่อมวลชน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม เป็นต้น ผลที่ได้จากการวิเคราะห์นี้อาจจะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่มีประชากรไปทำงานในตะวันออกกลางต่อชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของประชากร ระหว่างผู้มีประสบการณ์ไปทำงานในตะวันออกกลางกับผู้ที่ไม่มีความรู้ เพื่อที่จะวิเคราะห์การชักชวนขึ้นทางสังคมของหมู่บ้าน
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคมของประชากรที่มีประสบการณ์ไปทำงานในตะวันออกกลาง เพื่อที่จะวิเคราะห์การเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้ที่มีประสบการณ์
3. ศึกษาการที่มีประชากรไปทำงานในตะวันออกกลาง มีผลกระทบต่อชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

สมมติฐานการวิจัย

"ประชากรที่เคยมีประสบการณ์ไปทำงานในตะวันออกกลาง จะได้รับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม สูงกว่าประชากรที่ไม่มีประสบการณ์"

แนวคิดและกรอบทฤษฎี

การศึกษา ชุมชนที่มีประชากรเคยไปทำงานในตะวันออกกลางนี้ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) การเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลง (change) หมายถึง "ความแตกต่างที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันในช่วงเวลาหนึ่งขององค์กรหนึ่งซึ่งยังคงอยู่ได้" (Nisbet 1972 : 1) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมต้องเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ทางสังคมในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน (สนธิ สมักรการ 2525 : 3) และในการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคม นักสังคมวิทยาให้ความสนใจการศึกษา เรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคม เพราะจะช่วยให้เข้าใจถึงระบบของความสัมพันธ์ในสังคมที่ศึกษาได้เป็นอย่างดี (อาานนท์ อาภาภิรม 2523 : 88)

Ressides กล่าวถึงการจัดช่วงชั้นทางสังคมว่า "เป็นระบบของการจัดลำดับตำแหน่งของบุคคลและครอบครัวให้อยู่ในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายของสถานภาพ ความมั่นคง อำนาจ หรือสิ่งที่หาได้ยาก และวัตถุที่มีคุณค่าสูงในชุมชนหรือสังคม" (1976 : 14 - 17) และประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง ให้ความหมายและประเภทของการแบ่งช่วงชั้นได้ชัดเจนขึ้นว่า หมายถึง การจัดแบ่งคนออกเป็นช่วงชั้น (strata) ตามความสูง - ต่ำ ของสถานภาพ มองจากภายนอกหรือในแง่วัตถุวิสัย (objective) การจัดช่วงชั้นจะแสดงออกในความแตกต่างระหว่างสมาชิกในเรื่องที่สำคัญ ๆ เช่น รายได้ อาชีพ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา ชาติกำเนิด และระดับการครองชีพโดยทั่วไป หากมองในแง่ความรู้สึกของสมาชิกสังคมหรือในแง่จิตวิสัย (subjective) ความคิดของสมาชิกสังคมในเรื่องความแตกต่าง และความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชนชั้นจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับค่านิยม และอุดมการณ์ที่ยึดถือกันในสังคม (ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง 2524 : 42)

อาจกล่าวในทันทีได้ว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็นการแสดงความแตกต่างของสมาชิกสังคมและกลุ่มต่าง ๆ ทางด้านสถานภาพ ตำแหน่ง หรือบทบาท ตลอดจนการกำหนด

หลักเกณฑ์ (criteria) สำหรับการจัดระเบียบทางสังคม (social organization) ที่ช่วยให้มองเห็นภาพของโครงสร้างสังคมได้ (John Biesanz 1969 : 173 - 174)

นักสังคมวิทยามักจะแบ่งการจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็น 3 ประเภท คือ (อานนท์ อภาภิรม 2525 : 89)

1. ระบบวรรณะ (caste system) เป็นการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม โดยยึดลักษณะอาชีพของของชาดิกำเนิดเป็นเกณฑ์ ระบบวรรณะเป็นระบบปิด (closed system) เนื่องจากบุคคลเกือบไม่มีโอกาสเปลี่ยนฐานะทางสังคมได้เลย สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในวรรณะต่าง ๆ อยู่ภายในขอบเขตจำกัดและเคร่งครัด สังคมอินเดียเป็นตัวอย่างที่พบได้ค่อนข้างชัดเจนมากในการแบ่งช่วงชั้นระบบวรรณะ

2. ระบบฐานันดร (estate system) เป็นระบบการแบ่งช่วงชั้นที่พบได้ในยุโรปและญี่ปุ่นสมัยกลาง กล่าวคือ กลุ่มในสังคมมีสถานภาพที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายหรือประเพณีให้มีสิทธิและหน้าที่โดยเฉพาะและแน่นอนตามบรรพบุรุษของตน

3. ระบบชนชั้น (class system) เป็นระบบที่มีอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ซึ่งใช้สถานภาพทางเศรษฐกิจหรืออาชีพเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานในการกำหนดชั้นระหว่างบุคคล ระบบชนชั้นนี้เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพหรือการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลได้

การศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคม มักจะใช้ตัวชี้ในเรื่องระดับรายได้ การศึกษา อาชีพ เป็นต้น บุคคลที่มีความคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน ในระดับรายได้ การศึกษาและอาชีพจะถือว่าเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงหรือลำดับชั้นเดียวกัน (บุญมา นครินทร์ 2516 : 12)

การศึกษาในเรื่องนี้มี 3 แนวทางใหญ่ ๆ (David Krech 1962 : 313 - 315) คือ

1. objective method เป็นวิธีที่ผู้ศึกษาหาหลักเกณฑ์มาใช้สำหรับพิจารณาว่าใครจะอยู่ลำดับชั้นใดของสังคม และมักจะใช้ตัวชี้ประเภทต่าง ๆ เป็นหลักเกณฑ์ในการ-

กำหนดชั้น เช่น ตัวชี้แจงรายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา ฯลฯ

2. subjective method เป็นวิธีศึกษาลำดับชั้นทางสังคมโดยอาศัยการสอบถามบุคคลในชุมชนที่ศึกษาว่า เขาจัดลำดับชั้นของตนเองอย่างไร วิธีนี้อาจเรียกว่า เป็นวิธีการประเมินชั้นของตนเอง (self-peacement)

3. reputational method เป็นวิธีที่บุคคลจัดลำดับผู้อื่นในชุมชนเดียวกันว่าอยู่ในลำดับชั้นใดของสังคม การศึกษาด้วยวิธีนี้ ผู้ศึกษาต้องเลือกสมาชิกในชุมชนมา กลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มบุคคลที่รู้จักกันอื่น ๆ หรือรู้เรื่องราวเกี่ยวกับฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลอื่นในชุมชนให้เป็นอย่างดี กลุ่มบุคคลที่ได้รับเลือกจะเป็นผู้แสดงความคิดเห็น หรือเป็นผู้ตัดสินลำดับชั้นของบุคคลอื่นในชุมชน ถ้าบุคคลในกลุ่มที่เลือกมาศึกษานั้น แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจำนวนชั้น และจัดบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนให้อยู่ในลำดับชั้นต่าง ๆ อย่างมีความสอดคล้องกัน ผู้ศึกษาจะทราบลักษณะโครงสร้างของชั้นของชุมชนได้ (บางกรณีถือว่าวิธีนี้เป็นลักษณะหนึ่งของ subjective method)

การศึกษาเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมของหมู่บ้านที่มีประชากรเคยไปทำงานในตะวันออกกลาง ครั้งนี้จะใช้ 2 วิธีประกอบกัน วิธีแรกเรียกว่า objective method ซึ่งเป็นการจัดช่วงชั้นทางสังคมของบุคคลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในสถานภาพต่าง ๆ คือสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ระดับรายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา เป็นต้น วิธีการที่สองจะเป็นการศึกษาแบบ subjective method ซึ่งอาศัยการสนทนาสัมภาษณ์และสอบถามความรู้สึกและความคิดเห็นของสมาชิกในสังคมที่ประเมินช่วงชั้นของตนเอง

เมื่อกล่าวถึงการจัดช่วงชั้นทางสังคม ย่อมมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) กล่าวคือ การเลื่อนชั้นทางสังคมปรากฏการณ์เกี่ยวกับการจัดช่วงชั้นทางสังคม มีลักษณะเป็นลำดับชั้น การเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลสามารถพิจารณาจากตัวแปรต่อไปนี้ รายได้ ความสำเร็จทางการศึกษา ที่อยู่อาศัย อาชีพที่มีเกียรติ และพบว่า อาชีพเป็นตัวแปรอิสระตัวหนึ่งที่เป็นตัวชี้ตำแหน่งช่วงชั้นทางสังคม นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งช่วงชั้นเกิดจากการเลื่อนฐานในแนวดิ่ง (vertical mobility) คือ การเลื่อนสูงขึ้นหรือต่ำลงในขอบข่ายของอาชีพ (Steven Vago 1980 : 177)

และการเลื่อนชั้นทางสังคมแสดงให้เห็นถึงการไม่หยุดนิ่งของสังคม (social dynamics) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) (อานนท์ อภาภิรม 2525 : 93)

การแบ่งประเภทของการเลื่อนชั้นทางสังคมมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ (อานนท์ อภาภิรม 2525 : 94 - 95)

1. การเลื่อนชั้นทางสังคมตามแนวตั้ง (vertical mobility) หมายถึง การเลื่อนชั้นสูงหรือต่ำลงของฐานะของบุคคล หรือการเปลี่ยนฐานะหนึ่งในทางสูงขึ้นไปหรือต่ำลง อาจแบ่งการเลื่อนชั้นตามแนวตั้งได้ 2 แบบ

1.1 การเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น (upward mobility) หมายถึง บุคคลเปลี่ยนหรือเชยิบฐานะสูงขึ้น ซึ่งทำได้ 4 วิธี

1.1.1 การศึกษาคือ บุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นย่อมมีฐานะทางสังคมสูง ที่เรียกกันว่า ปณฺญาชน

1.1.2 การสมรส เช่น ชายที่ฐานะยากจน แต่งงานกับหญิงที่ร่ำรวย ชายนั้นมีโอกาสเชยิบฐานะสูงขึ้นตามฐานะของภรรยา

1.1.3 การอาชีพ บุคคลประกอบอาชีพอย่างหนึ่งแล้วร่ำรวยเงินทอง ฐานะทางสังคมของเขาจะเปลี่ยนไปสู่ฐานะของคนมั่งมี

1.1.4 รายได้ บุคคลที่มีรายได้น้อย ฐานะทางสังคมเขาย่อมต่ำ แต่เมื่อบุคคลนั้นสามารถหารายได้เพิ่มมากขึ้น เขามีโอกาสเชยิบฐานะสูงขึ้น

1.2 การเลื่อนชั้นทางสังคมทางต่ำ (downward mobility) หมายถึง บุคคลเปลี่ยนฐานะในทางต่ำลง

2. การเลื่อนชั้นทางสังคมตามแนวนราบ (horizontal mobility)

2.1 การเปลี่ยนอาชีพ การที่บุคคลเปลี่ยนอาชีพหนึ่งไปทำงานอีกอาชีพหนึ่งที่ไม่ทำให้บุคคลนั้นมีฐานะทางสังคมดีขึ้นหรือต่ำลงแต่ประการใด

2.2 การอพยพ หมายถึง การที่บุคคลอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่หรือภูมิลำเนา เช่น อพยพจากชนบทเข้ามาอยู่ในตัวเมือง

ในการศึกษาของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นหรือไม่ นั่นคือ ศึกษาถึงการเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้ที่เคยไปทำงานในตะวันออกกลางว่า ก่อนไปทำงานในตะวันออกกลางกับเมื่อกลับมาอยู่ในหมู่บ้านแล้ว มีการเลื่อนชั้นทางสังคมในลักษณะเลื่อนชั้นทางสังคมตามแนวตั้ง (vertical mobility) แบบเลื่อนชั้นสูงขึ้น (upward mobility) หรือเลื่อนต่ำลง (downward mobility) หรืออาจจะเป็นลักษณะการเลื่อนชั้นทางสังคมตามแนวนอน (horizontal mobility)

สรุป แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้คือ ใช้แนวคิดเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมมาเป็นกรอบในการศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างสถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคมของผู้มี - ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานฯ เพื่อแสดงให้เห็นการจัดช่วงชั้นทางสังคมของหมู่บ้านที่ศึกษา และใช้แนวคิดเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคม มาเป็นกรอบในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม ของผู้เคยไปทำงานฯ ว่าเมื่อไปทำงานกลับมาแล้วเขาและครอบครัวมีการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือไม่ และในลักษณะของการเลื่อนชั้นทางสังคมมีการเลื่อนชั้นในลักษณะใด นั่นคือ ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของหมู่บ้านที่ศึกษา

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการไปทำงานในต่างประเทศ โดยเฉพาะในตะวันออกกลาง มักเป็นเรื่องการศึกษาถึงสาเหตุหรือปัจจัยเกี่ยวกับการตัดสินใจไปทำงานฯ ซึ่งเริ่มไปทำงานในตะวันออกกลางประมาณปี 2516 และความสำคัญของปัญหาเรื่องนี้เพิ่มทวีมากขึ้นในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากปัญหามีความซับซ้อนมากขึ้น ส่วนมากเป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับระหว่างสำนักงานจัดหางานกับคนงานที่สมัครไปทำงานในประเทศแถบตะวันออกกลาง ดังเช่น

พิรเทพ รุ่งชีวิต และคณะ (2526 : 203 - 216) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการไปทำงานในตะวันออกกลาง และปัญหาที่เกิดขึ้นแก่แรงงานไทยในประเด็นแรก การ

ตัดสินใจไปทำงานหรือไม่ไปทำงานขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ เช่น ค่าจ้าง แรงงานกับค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ความชำนาญกับอุปทาน (supply) ของแรงงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่แรงงานไทยที่ทำให้ตัดสินใจกลับเมืองไทยขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่อง อารมณ์ ความผูกพันกับครอบครัว อากาศ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ในตะวันออกกลาง และการประเมินรายได้ที่จะส่งกลับบ้าน การวิจัยของพีรเทพ รุ่งชีวิติน และคณะ ในประเทศแรก สามารถเป็นแนวทางในการปรับรูปแบบการวิจัยที่จะช่วยวิเคราะห์การตัดสินใจของ ประชากรในหมู่บ้านที่ศึกษาได้ค่อนข้างชัดเจนพอสมควร ส่วนที่ พีรเทพ รุ่งชีวิติน และคณะ ไม่ได้กล่าวถึง และจะนำมาเป็นส่วนสำคัญของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ คือ การศึกษาผลกระทบต่อการไปและกลับมาของประชากรในหมู่บ้านที่ไปทำงานฯ ที่มีต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม

โยธิน แสงวงศ์ (2526 : 39 - 115) ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการ กลับไปทำงานในตะวันออกกลางของแรงงานไทย พบว่า เมื่อค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานฯ สูงขึ้นแรงงานมีแนวโน้มที่จะไม่ต้องการกลับไปทำงานฯ และแรงงานที่มีรายได้- เดิมสูงอยู่แล้วก่อนไปทำงานฯ และยังสามารถรักษารายได้หลังจากไปทำงานฯ แล้วมีแนวโน้มที่จะไปกลับไปทำงานฯ ซึ่งแปลได้ว่า รายได้สุทธิ และรายได้ที่ได้รับทั้งหมดจากการไปทำงานฯ ไม่มีอิทธิพลมากพอที่จะเป็นปัจจัยชักชวน หรือส่งเสริมต่อความต้องการกลับไปทำงานฯ ยกเว้นเมื่อค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงขึ้นดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงไม่ต้องการกลับไปทำงานฯ ปัจจัยทางสังคม พบว่า แรงงานที่ต้องการกลับไปทำงานฯ มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มแรงงานที่มีระดับการศึกษา ป.5 - ม.ศ.3 กลุ่มที่สองคือ กลุ่มแรงงานที่มีอาชีพเดิมในภาคเกษตรกรรม ส่วนคนงานที่เคยผ่านการฝึกอบรมฝีมือแรงงานมีแนวโน้มที่จะไม่กลับไปทำงานฯ นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านประชากร พบว่า จำนวนบุตรและจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการตัดสินใจไปทำงานฯ แต่มีข้อน่าสังเกตว่า แรงงานที่มีอายุมากมีแนวโน้มที่จะไม่กลับไปทำงานฯ ดังนั้น การศึกษาของโยธิน แสงวงศ์ ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ที่มีผลต่อความต้องการกลับไปทำงานฯ ของแรงงานที่ไปทำงานกลับมาแล้ว เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ในการศึกษาถึงความแตกต่างของสถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคมของผู้ที่เคยไปทำงานมาแล้วกับผู้ที่ไม่มีการไปทำงานฯ ทำให้เกิดการประ-

เมื่อกุลลักษณะทางค่านิยมเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา และ ข้อมูลเหล่านี้ยังเป็นกรอบในการร่างแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของผู้ที่เดินทางไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลางมาแล้ว

นิพนธ์ พัวพงศกร (2525 : 4 - 67) ศึกษา สาเหตุ ผลกระทบ ปัญหา คนงานไทยในต่างประเทศ และนโยบายของรัฐบาลไทยที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ส่วนที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้คือ การศึกษาความต้องการคนงานในตะวันออกเฉียงกลางกับความสามารถของคนงาน ทั้งนี้เพื่อสามารถวิเคราะห์สภาพการที่ประชากรในหมู่บ้านที่ศึกษาประเมินตัวเองในการตัดสินใจไปทำงาน

พีรเทพ รุ่งชีวิน และสุชาย ปิยภัตต์ (2525 : 12 - 16) ศึกษาการทำงานในตะวันออกเฉียงกลาง พบว่า ภูมิภาคอีสาน ทางด้านการศึกษา แรงงานส่วนมากจบการศึกษาระดับ ป.4 เป็นแรงงาน กึ่งฝีมือ และมีฝีมือส่วนมากแรงงานประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดย พีรเทพ รุ่งชีวิน และสุชาย ปิยภัตต์ เน้นถึงปัจจัยทางด้านรายได้ที่ได้รับจากการไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลาง ถูกนำไปใช้ในท้องถิ่นในประเทศไทยซึ่งตรงกับ การศึกษาของ นิพนธ์ พัวพงศกร และโยธิน แสงวงศ์ ที่พูดถึงผลสะท้อนของรายได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาทั้ง 3 คนยังมีได้ชี้ถึง อิทธิพลของรายได้ที่ส่งมาจากการทำงานในตะวันออกเฉียงกลาง มีส่วนทำให้เกิดความเจริญขึ้นในระดับ ใด หมายถึง เพียงในระดับครอบครัวของผู้ที่ไปทำงานฯ หรือชุมชนได้รับผลสะท้อนอย่างไร ที่อาจกล่าวได้ว่ามีความสำคัญได้มาก หากจะพิจารณาอิทธิพลระดับชุมชนแล้ว ปัญหาก็คือ-อธิบายว่าชุมชนนั้นมีความเจริญขึ้นอาจจะต้องดูถึงความแตกต่างทางรายได้ของคนที่ไม่ไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลางกับคนที่ไม่ได้ไปทำงานฯ และถ้าหากเกิดความแตกต่างกันมากก็ยากที่จะสรุปว่ามีอิทธิพลต่อชุมชนได้ ดังนั้น อิทธิพลของรายได้ที่ส่งมาจากการไปทำงานฯ มีต่อระดับครอบครัวเท่านั้น เรื่องที่น่าสนใจซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้ความสนใจอย่างมากในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางเศรษฐกิจ และสังคมในระดับชุมชน ซึ่งมีปัจจัยโยงไปถึงปรากฏการณ์ที่มีคนไปทำงานฯ การศึกษาค้นคว้าจะมุ่งไปสู่แบบแผนค่าใช้จ่ายของประชากรในหมู่บ้าน ในด้านการซื้อสินค้าที่อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน การซื้อสินค้าทุนทางการเกษตรกรรม การใช้จ่ายประจำวันของครอบครัว และการลงทุนด้านต่าง ๆ เป็นต้น

สุมาลี ปิตยานนท์ และวัฒนา สุวรรณแสง จันเจริญ (2525 : 18-69) พบว่า รายได้จากคะวันออกกลางน้อยมากที่นำมาลงทุนหรือใช้จ่าย เพื่อการผลิิตทางเศรษฐกิจ ทำให้ภาคเกษตรกรรมต้องเกิดการจ้างงาน ซึ่งมีอาจทำให้จ่ายหนัก ผลคือ มีการนำเอาเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตรเข้ามาช่วยเพื่อรักษาระดับการผลิตของครัวเรือน กล่าวได้ว่า กิจกรรมทางการเกษตรไม่ถูกกระทบกระเทือนจากการที่มีแรงงานไปทำงานฯ ส่วนข้อสรุปที่ว่า "การที่ครัวเรือนมีรายได้จากการไปทำงานในต่างประเทศทำให้อุปสงค์ต่อราคาสินค้าในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น มีส่วนกระตุ้นทำให้ระดับการลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทเพิ่มขึ้น แต่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงระดับราคาอุปโภคน้อยมาก" เป็นข้อสรุปที่ควรจะมีการศึกษาต่อในแง่ของเศรษฐศาสตร์ แต่สิ่งที่ สุมาลี ปิตยานนท์ ได้ชี้ให้เห็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของวิธานิพนธ์เล่มนี้คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในครอบครัวของผู้ที่ไปทำงานฯ สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของสถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคมระหว่างผู้ที่มีประสพการณ์ไปทำงานฯ กับผู้ที่ไม่ประสพการณ์ไปทำงานฯ ซึ่งผลที่ได้จากความแตกต่างทางสถานภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ลักษณะการจัดช่วงชั้นทางสังคมของหมู่บ้านที่ศึกษา ที่กำหนดช่วง ชั้นทางสังคมจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกในชุมชน

Sudha Gogate (1982 : 6 - 8) ศึกษาการอพยพไปทำงานในคะวันออกกลางของประชากรในประเทศอินเดีย พบว่า ความแตกต่างทางสถานภาพระดับรายได้ของประชากร สภาพภูมิประเทศในเขตชนบททางตอนเหนือและชายฝั่งตะวันตก (west - coast) ซึ่งเป็นเขตกันดาร จะมีประชาชนอพยพไปทำงานฯ กันมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบในประเทศไทยคือ การศึกษาของ พีรเทพ รุ่งชีวิน และสุชาย ปิยภัตต์ (2525 : 12 - 13) ที่พบว่า ภูมิลำเนาของแรงงานไทยในคะวันออกกลาง ส่วนมากเป็นคนภาคคะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกไม่อุดมสมบูรณ์ และสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมระดับต่ำ แม้ว่า Sudha Gogate จะชี้ให้เห็นถึงเงินค่าตอบแทน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จูงใจให้เกิดมีการเดินทางไปทำงานฯ ก่อนข้างสูง แต่มิได้ศึกษาถึงแบบแผนค่าใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากการไปทำงานฯ แต่การศึกษาในวิธานิพนธ์นี้จะได้พยายามแสดงให้เห็นแบบแผนค่าใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากการไปทำงานฯ เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่เคยไปทำงานในคะวันออกกลาง

Ijar Gilani (1982 : 8 - 9) ศึกษาการอพยพไปทำงานในตะวันออกกลางของประชากรในประเทศปากีสถาน พบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศที่ได้รับจากการไปทำงานฯ มีบทบาทอย่างมากในการปรับปรุงการกระจายรายได้ของประเทศและทำการยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ของผู้ที่ไปทำงานฯ ให้ดีขึ้น ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการศึกษาความแตกต่างสถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคมระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์ไปทำงานฯ กับผู้ที่ไม่ประสบการณ์ไปทำงานฯ ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

วัชรียา โศสงวน (2525 : 46 - 69) พบว่า นอกจากอายุและภูมิลำเนาของผู้เดินทางไปทำงานในสิงคโปร์สอดคล้องกับกรณีของผู้เดินทางไปทำงานในตะวันออกกลาง กล่าวคือ ส่วนมากมีอายุระหว่าง 20 - 24 ปี และภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังพบว่า เงินที่ส่งกลับประเทศไทยของแรงงานไทยในสิงคโปร์ มักจะนำไปใช้จ่ายเพื่อการปลูกซ่อมแซมที่อยู่อาศัย หรือซื้อที่ดินและลงทุนทางการเกษตรเป็นส่วนมาก มีบางส่วนเท่านั้นนำไปใช้ชำระหนี้สินเดิมของครอบครัว และใช้จ่ายเพื่อการบริโภคประจำวัน จากผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางที่จะศึกษาถึงแบบแผนการใช้จ่ายเงินของผู้ที่ไปทำงานในตะวันออกกลางในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

คำนิยามศัพท์และตัวแปร

1. คำนิยามศัพท์

ก. ความหมายของแนวคิดทฤษฎี

สภาวะการเปลี่ยนแปลงของชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การแจกจ่าย การบริโภคผลผลิต เช่น มีการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาสู่ระบบการผลิตในหมู่บ้าน มีการจ้างแรงงาน โดยให้ค่าตอบแทนเป็นเงินสดแทนการร่วมแรงกันทำการผลิต ตลอดจนการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนผลผลิต นั่นคือ การเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจในสังคมเก่ามาสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น เรื่องเกี่ยวกับจิตสำนึก ค่านิยม ความเชื่อ กฎระเบียบ ประเพณี ฯลฯ

ช. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระดับรายได้ ภาวะหนี้สิน การเปลี่ยนอาชีพของครัวเรือน ตลอดจนแบบแผนค่าใช้จ่าย (หมายถึง การใช้เงินของครอบครัวที่ได้รับมาจากการไปทำงานในตะวันออกกลาง) ในด้านต่อไปนี้
  - 1.1 ข้อสินค้าที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต
  - 1.2 ข้อสินค้าประเภททุนเพื่อการเกษตรกรรม
  - 1.3 ใช้จ่ายประจำวันของครอบครัว
  - 1.4 ใช้จ่ายเงินเพื่อการลงทุนด้านต่าง ๆ
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของประชากรในกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ การพักผ่อนหย่อนใจ ระบบความเชื่อ การศึกษามหาวิทยาลัย
3. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หมายถึง สภาวะการผูกพันที่แสดงออกในเรื่องของการช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ข้อผูกพันทางด้านประเพณีและในชีวิตประจำวันตามวาระต่าง ๆ ของชีวิต
4. ระบบความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการเข้าร่วมพิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางศาสนา
5. การพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง การใช้เวลาว่างจากการทำงานเพื่อการดูภาพยนตร์ ฟังเพลง - หมอลำ การเที่ยวงานบุญ นั่งคุยกับญาติฯ
6. การเปลี่ยนอาชีพ หมายถึง การเปลี่ยนอาชีพเดิมที่ทำไปสู่อาชีพอื่นหรือการเพิ่มอาชีพที่มีอยู่เดิมแล้วของผู้ที่กลับจากการไปทำงานในตะวันออกกลางและบุคคลอื่นที่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพอันเกิดจาก การเปลี่ยนแปลงสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนที่ศึกษา อาชีพที่เปลี่ยนจะพิจารณาจากการเปลี่ยนอาชีพพื้นฐานทางการเกษตรกรรมไปสู่อาชีพที่มีการรับจ้าง เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ จากการเกษตรกรรมไปสู่ทุนนิยม

2. ตัวแปรในการวิจัย

- 2.1 ประเภทอาชีพ
- 2.2 รั้งกับรายได้
- 2.3 สิ่งของเครื่องใช้
- 2.4 รั้งกับการศึกษา
- 2.5 การเป็นสมาชิกกลุ่ม

เกณฑ์ในการวิเคราะห์ในการจัดช่วงชั้นทางสังคม

1. เกณฑ์ทางวัตถุวิสัย (objective criteria)

ในแง่เศรษฐกิจ ประกอบด้วยตัวแปร

- 1.1 ประเภทอาชีพ
- 1.2 รั้งกับรายได้
- 1.3 สิ่งของเครื่องใช้

ในแง่สังคม ประกอบด้วยตัวแปร

- 2.1 รั้งกับการศึกษา
- 2.2 การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

เมื่อพิจารณาประกอบด้วยสภาพโครงสร้างอาชีพในหมู่บ้านการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมตามเกณฑ์วัตถุวิสัย แบ่งเป็น 5 ช่วงชั้นคือ

1. ชั้นสูง หมายถึง ผู้ที่มีอาชีพที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน และอาชีพรับราชการ
2. ชั้นกลางค่อนข้างสูง หมายถึง ผู้ที่มีอาชีพหลักทางการเกษตร
3. ชั้นกลาง หมายถึง ผู้ทำงานรับจ้างทั่วไป ประเภทช่างฝีมือและกรรมการ
4. ชั้นกลางค่อนข้างต่ำ หมายถึง ผู้ที่มีอาชีพหลักค้าขายและบริการ
5. ชั้นต่ำ หมายถึง ผู้ที่มีอาชีพหลักรับจ้างงานประเภทเกษตรกรไม่มีที่ทำกินเป็น

ของตนเอง

การกำหนดช่วงชั้นทางสังคมโดยพิจารณาจากรายได้แบ่งดังนี้

1. ชั้นสูง คือ ผู้ที่มีรายได้ประมาณปีละ 70,001 บาทขึ้นไป
2. ชั้นกลางก่อนข้างสูง คือ ผู้ที่มีรายได้ประมาณปีละ 40,001 - 70,000

บาท

3. ชั้นกลาง คือ ผู้ที่มีรายได้ประมาณปีละ 10,001 - 40,000 บาท
4. ชั้นกลางก่อนข้างต่ำ คือ ผู้ที่มีรายได้ประมาณปีละ 7,001 - 10,000 บาท
5. ชั้นต่ำ คือ ผู้ที่มีรายได้ประมาณปีละต่ำกว่า 7,000 บาท

เกณฑ์ที่ใช้กำหนดระดับรายได้ ผู้วิจัยศึกษาจากรายได้เทียบจากอัตราค่าจ้างแรงงานในปัจจุบัน ของกรมแรงงาน นั่นคือ ต่ำกว่า 7,000 บาท/ปี คิดเฉลี่ยต่อวันแล้ว จะได้รับค่าจ้างแรงงานประมาณวันละ 26 - 27 บาท ต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานที่กรมแรงงานกำหนด และชั้นกลางก่อนข้างต่ำ 7,001 - 10,000 บาท/ปี เมื่อคิดเป็นรายวันจะได้รับประมาณวันละไม่เกิน 40 บาท ระดับกลาง 10,001 - 40,000 บาท/ปี จะได้รับรายได้ประมาณเดือนละ 800 - 3,300 บาท หรือประมาณวันละไม่เกิน 150 บาท ระดับกลางก่อนข้างสูง 40,001 - 70,000 บาท/ปี จะได้รับรายได้เดือนละ 3,300 - 5,800 บาท หรือประมาณวันละ 150 - 265 บาท เทียบแล้วเท่ากับข้าราชการซี 3 - 5 และระดับสูง 70,001 บาท/ปีขึ้นไป จะได้รับรายได้ประมาณเดือนละ 5,800 บาทขึ้นไป

การกำหนดช่วงชั้นทางสังคมพิจารณาจากสิ่งของเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน แบ่งดังนี้

1. ชั้นสูง คือ ผู้ที่มีคะแนนสิ่งของเครื่องใช้อยู่ระหว่าง 172 - 213
2. ชั้นกลางก่อนข้างสูง คือ ผู้ที่มีคะแนนสิ่งของเครื่องใช้อยู่ระหว่าง 129 - 171
3. ชั้นกลาง คือ ผู้ที่มีคะแนนสิ่งของเครื่องใช้อยู่ระหว่าง 86 - 128
4. ชั้นกลางก่อนข้างต่ำ คือ ผู้ที่มีคะแนนสิ่งของเครื่องใช้อยู่ระหว่าง 43 - 85
5. ชั้นต่ำ คือ ผู้ที่มีคะแนนสิ่งของเครื่องใช้อยู่ระหว่าง 0 - 42

เกณฑ์ที่ใช้กำหนดคะแนนสิ่งของเครื่องใช้ฯ ใ้ปรึกษาแก่นักประชากรศาสตร์ และศึกษาจากงานวิจัยเรื่อง "ดัชนีที่ใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรในเขตเมือง

ของประเทศไทย" (กรรณิการ์ อักษรกุล 2515 : 33 - 49) โดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพหมู่บ้านที่ศึกษา

การศึกษาคะแนนสิ่งของเครื่องใช้ กิจจากคะแนนความถี่ของสิ่งของเครื่องใช้ที่มีมากที่สุด ให้คะแนนน้อยที่สุด (1) และความถี่ของสิ่งของเครื่องใช้ที่มีน้อยที่สุดให้คะแนนมากที่สุด (19) แล้วศึกษาคะแนนแต่ละข้อรวมกัน (ดูตารางที่ 1) ได้คะแนนทั้งหมด 213 คะแนน แล้วแบ่งเป็น 5 ระดับ (สูง กลางก่อนข้างสูง กลาง กลางก่อนข้างต่ำ และต่ำ)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 แสดงการเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ ระหว่างผู้มี - ไม่มีประสบการณ์

สิ่งของเครื่องใช้	ผู้ไม่มีประสบการณ์	ผู้มีประสบการณ์			ความถี่ของสิ่งของ	คะแนน	คะแนนสะสม
		ก่อนไป	หลังไป	รวม			
1. หักลม	48	43	12	55	103	1	1
2. เตารีดไฟฟ้า	46	42	13	55	101	2	3
3. รถจักรยาน	39	17	17	34	73	3	6
4. วิทยุทรานซิสเตอร์	42	28	1	29	71	4	10
5. หม้อหุงข้าวไฟฟ้า	37	9	18	27	64	5	15
6. โทรทัศน์ขาวดำ	30	15	18	33	63	6	21
7. เครื่องเล่นวิทยุเทปกลาสเซท	30	7	25	32	62	7	28
8. แก้วรับแขก	36	20	6	26	62	7	35
9. ตู้เย็น	27	9	12	21	48	8	43
10. รถจักรยานยนต์	23	8	16	24	47	9	52
11. จักรเย็บผ้า	23	16	3	19	42	10	62
12. เตาไฟฟ้า	23	6	12	18	41	11	73
13. กล้องถ่ายรูป	9	4	25	29	38	12	85

ตารางที่ 1 (ต่อ)

สิ่งของเครื่องใช้	ผู้ไม่มีประสบ การณ์	ผู้ประสบการต่า			ความถี่ของสิ่งของ	คะแนน	คะแนนสะสม
		ก่อนไป	หลังไป	รวม			
14. นาฬิกาแขวน/ตั้งโต๊ะ	23	7	7	14	37	13	98
15. โทรทัศน์สี	16	2	18	20	36	14	112
16. เครื่องสูบน้ำใช้ในบ้าน	18	13	4	17	35	15	127
17. สเตอริโอ	5	5	9	14	19	16	143
18. เครื่องเล่นวีดีโอเทป	4	1	14	15	19	16	159
19. เตาแก๊ส	7	4	3	7	14	17	176
20. รถปัดถนน	7	2	1	3	10	18	194
21. รถเก๋ง	1	-	-	-	1	19	213

ศูนย์วิทยพัทพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การกำหนดช่วงชั้นทางสังคมพิจารณาจากระดับการศึกษา แบ่งดังนี้

1. ชั้นสูง คือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และสูงกว่า
2. ชั้นกลางก่อนข้างสูง คือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับ ปวช. ปวส. ปกศ.

(อนุปริญญา)

3. ชั้นกลาง คือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับ ชั้นประถมปลาย - มัธยมปลาย
4. ชั้นกลางก่อนข้างต่ำ คือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับ อ่านออกเขียนได้ - จบ

ชั้น ป.4

5. ชั้นต่ำ คือ ผู้ที่ไม่มีการศึกษา

เกณฑ์ที่ใช้กำหนดระดับการศึกษาในการศึกษาคั้งนี้กำหนดว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นสังคมที่ต่ำ เนื่องจากผู้ที่ไม่รู้หนังสือจะไม่สามารถติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ แม้กระทั่งเดินทางไปทำงานในตะวันออกกลางได้ ซึ่งต่างจากผู้จบการศึกษา ชั้นประถมปีที่ 4 สามารถอ่านออกเขียนได้ ตลอดจนสามารถทำสัญญาเอกสารการไปทำงานในตะวันออกกลางได้ด้วยตนเอง จึงทำให้ผู้ที่ไม่มีการศึกษากับผู้จบชั้นประถมปีที่ 4 แตกต่างกัน นอกจากนั้นในกลุ่มผู้จบชั้นประถมปลาย - มัธยมปลาย ที่ไปทำงานในตะวันออกกลาง ประกอบอาชีพไม่ต่างกันนัก แต่ผู้จบการศึกษาระดับอนุปริญญา และปริญญาตรี จะทำงานที่ต่างกันมากและมีปริมาณน้อยกว่าผู้จบชั้นประถมปีที่ 4 ซึ่งนับได้ว่าผู้จบอนุปริญญาและปริญญาตรี เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับสูง และสภาพของหมู่บ้านนี้เป็นสังคมชนบท หัวหน้าครอบครัวส่วนมากจบการศึกษา ชั้นประถมปีที่ 4 เท่านั้น จึงทำให้สมาชิกในหมู่บ้านเห็นว่าผู้จบการศึกษาระดับอนุปริญญาและปริญญาตรี เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับสูง

การกำหนดช่วงชั้นทางสังคมพิจารณาจากการ เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมของหมู่บ้าน แบ่งดังนี้

1. ชั้นสูง คือ ผู้ที่ได้คะแนนเป็นสมาชิก 8
2. ชั้นกลางก่อนข้างสูง คือ ผู้ที่ได้คะแนนการเป็นสมาชิกระหว่าง 6 - 7
3. ชั้นกลาง คือ ผู้ที่ได้คะแนนการเป็นสมาชิกระหว่าง 4 - 5
4. ชั้นกลางก่อนข้างต่ำ คือ ผู้ที่ได้คะแนนการเป็นสมาชิกระหว่าง 2 - 3
5. ชั้นต่ำ คือ ผู้ที่ได้คะแนนการเป็นสมาชิกระหว่าง 0 - 1

เกณฑ์ที่ใช้กำหนดคะแนนการ เป็นสมาชิกกลุ่มฯ ผู้วิจัยถามจากกำนันของหมู่บ้านนี้
ในเรื่องกลุ่มหรือองค์กรทางสังคมที่เป็นทางการมีทั้งหมด 8 กลุ่มคือ

1. กลุ่มสหกรณ์การเกษตร
2. กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน
3. กรรมการหมู่บ้าน
4. กรรมการการศึกษา
5. กรรมการวัด
6. กลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ
7. กลุ่มกองทุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ
8. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน

โดยนำกลุ่มเหล่านี้มาสอบถามแล้วให้คะแนนกลุ่มละ 1 คะแนน แล้วรวมคะแนน
ของแต่ละคนว่าอยู่ในช่วงชั้นใดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงคะแนนของการ เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

กลุ่มทางสังคม	คะแนน
1. กลุ่มสหกรณ์การเกษตร	1
2. กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน	1
3. กรรมการหมู่บ้าน	1
4. กรรมการการศึกษา	1
5. กรรมการวัด	1
6. กลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ	1
7. กลุ่มกองทุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ	1
8. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน	1

ถ้าเป็นสมาชิก	1	กลุ่ม	อยู่ในช่วงชั้น ต่ำ
ถ้าเป็นสมาชิก	2 - 3	กลุ่ม	อยู่ในช่วงชั้น กลางค่อนข้างต่ำ
ถ้าเป็นสมาชิก	4 - 5	กลุ่ม	อยู่ในช่วงชั้น กลาง
ถ้าเป็นสมาชิก	6 - 7	กลุ่ม	อยู่ในช่วงชั้น กลางค่อนข้างสูง
ถ้าเป็นสมาชิก	8	กลุ่ม	อยู่ในช่วงชั้น สูง

2. เกณฑ์ทางด้านจิตวิสัย (subjective criteria)

การกำหนดระดับของช่วงชั้น ผู้วิจัยได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพหมู่บ้าน จากข้อเท็จจริง ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความมั่นคงในการประกอบอาชีพและความมีเกียรติของอาชีพที่สังคมยอมรับ มากกว่าเงินค่าตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานโดยชาวบ้านเห็นว่า อาชีพรับราชการเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงและมีเกียรติมากที่สุด และต้องการให้ลูกหลานได้ทำงานราชการ โดยเฉพาะเป็นแพทย์และครู ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นอาชีพที่ให้คุณประโยชน์แก่สังคม และเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ดั้งเดิม การจัดการไม่ซับซ้อน กล่าวคือ ผู้ที่ทำการเกษตรไม่ต้องอาศัยเกณฑ์ทางการศึกษาหรือการฝึกอบรมในระบบมากนัก เนื่องจากจากการเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ถ่ายทอดกันมาภายในครอบครัวได้ บุคคลในครอบครัวคุ้นเคยกับการเกษตรกรรมตั้งแต่เยาว์วัย จึงไม่มีความรู้สึกต่ำต้อยที่ทำการเกษตร เพราะการเกษตรสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้อย่างสำคัญ แต่กระนั้นก็ตามชาวบ้านคิดว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงและมีเกียรติน้อยกว่าอาชีพรับราชการ

อาชีพรับจ้างทั่วไป ประเภทช่างฝีมือและกรรมกร และอาชีพค้าขายและบริการเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงในอาชีพน้อยกว่าการเกษตร เนื่องจากอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายเป็นอาชีพที่ได้รับค่าจ้างแรงงาน ที่ขึ้นอยู่กับนายจ้างหรือลูกค้า กล่าวคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป ถ้าเป็นช่างฝีมือจะได้รับรายได้ประมาณ วันละ 100 - 150 บาท (แล้วแต่ความชำนาญ) ส่วนกรรมกรจะได้รับรายได้ประมาณวันละ 60 - 100 บาท แต่ชาวบ้านเห็นว่าอาชีพรับจ้างมีความมั่นคงน้อยกว่าอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากผู้ที่รับจ้างทั่วไปต้องทำงานตามที่นายจ้างต้องการ ถ้าช่วงที่ไม่สามารถทำงานได้ก็อาจขาดรายได้ทำให้ครอบครัวต้องลำบาก โดยเฉพาะผู้ที่รับจ้างทั่วไปเพียงอย่างเดียวเมื่อไม่ได้ทำงานรับจ้างครอบครัวต้อง

เคือครอนไม่มีกิน และผู้รับจ้างทั่วไปจะถูกเรียกว่าพวกหาเช้ากินค่ำ ความมีเกียรตินี้ยกว่าเกษตรกร

สำหรับอาชีพค้าขายและบริการ ชาวบ้านเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับผู้ซื้อ ร้านค้าในหมู่บ้านส่วนมากเป็นร้านขายอาหารพื้นเมืองทุนในการดำเนินกิจการไม่มากนัก กำไรที่ได้จึงไม่มาก (ยกเว้นร้านค้าประเภทของชำ ซึ่งมีไม่มากนักในหมู่บ้านนี้) และเมื่อสนทนากับเจ้าของร้านค้า ทราบว่าได้กำไรไม่มากนัก เพราะชาวบ้านมักซื้อของเงินเชื่อจ่ายสิ้นเดือน ร้านค้าจึงต้องสำรองเงินสดจ่ายซื้อของจากร้านในจังหวัดขอนแก่น ในราคาที่สามารถแข่งขันได้กับสินค้าที่ตลาดท่าพระ ร้านค้าในหมู่บ้านนี้จึงมีรายได้หอบหุงกิจการได้เท่านั้น ดังนั้น ร้านค้าในหมู่บ้านนี้มักประเมินว่าอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่มั่นคงน้อยกว่าอาชีพรับราชการ เกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไป (แต่ความมีเกียรติไม่ต่างจากพวกรับจ้างทั่วไปนัก เพราะทั้งผู้รับจ้างทั่วไปและค้าขายส่วนมากมีที่กินทำกินไม่มากนัก และมักให้เขาเช่า)

พวกที่รับจ้างงานประเภทเกษตรกรรมในหมู่บ้านส่วนมากเป็นผู้ที่ไม่มีที่กินทำกินเป็นของตนเอง โดยคนกลุ่มนี้จะได้รับค่าจ้างแรงงานเป็นรายวันประมาณวันละ 30 - 50 บาท และคนกลุ่มนี้จะแยกตัวอยู่กันเป็นกลุ่มเรียกว่า "คุ้มเสรี" ชาวบ้านเห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นพวกที่ยากจน หาเช้ากินค่ำ พวกถูก ๆ ก็ไม่ได้รับการศึกษา ชาวบ้านเห็นว่าเป็นอาชีพที่อยู่ในระดับที่ต่ำที่สุดของหมู่บ้าน

ทั้งนี้กล่าวแล้วตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์นี้จะได้พิจารณาการเลื่อนชั้นทางสังคมด้วย ในการวิเคราะห์จึงจำเป็นต้องเข้าใจตัวแปรต่อไปนี้

ตัวแปรที่ใช้วัดการเลื่อนชั้นทางสังคม ตัวแปรนี้ใช้เกณฑ์ทางด้านวัตถุวิสัยเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขของผู้ทำงานในตะวันออกกลาง ในการศึกษาสามารถเปรียบเทียบระหว่างสภาวะก่อนและหลังจากกลับมาแล้ว โดยพิจารณา

1. การเปลี่ยนอาชีพ
2. การมีเครื่องใช้อำนวยความสะดวก
3. การเป็นสมาชิกกลุ่ม

ขอบเขตการวิจัย

เนื่องจากผู้เดินทางไปทำงานในตะวันออกเฉียงใต้ มีภูมิลำเนาหลายจังหวัด การศึกษาภาวะการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีประชากรเคยไปทำงานฯ อย่างละเอียด ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ไม่สามารถทำในขอบเขตที่กว้างขวางได้ทั้งหมด เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและงบประมาณ ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงทำในลักษณะศึกษากรณีของครัวเรือนที่หมู่บ้านหนองบัวคี่มี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 440 หลังคาเรือน ซึ่งมีประชากรที่กำลังทำงานในตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 22 ครัวเรือน และบางส่วนที่เคยไปทำงานฯ กลับมาอยู่ในหมู่บ้านแล้วประมาณ 39 ครัวเรือน และประชากรที่ไม่มีประสบการณ์ฯ ที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิเคราะห์ ประมาณ 61 ครัวเรือน นอกนั้นหมู่บ้านนี้อยู่ใกล้เส้นทางคมนาคม สะดวกในการเดินทางเข้าไปศึกษา

วิธีการวิจัย

ลักษณะของการวิจัยและหน่วยในการวิเคราะห์ ใช้วิธีการสำรวจและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามจากผู้ที่เคยไปทำงานในตะวันออกเฉียงใต้ และผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ฯ ในการสำรวจ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจะใช้กับประชากรดังกล่าวมาแล้วข้างต้น รวมทั้งสมาชิกในครัวเรือนที่มีบุคคลไปทำงานฯ ที่ไม่อาจศึกษาได้ โดยตรงกับบุคคลนั้น

การสุ่มตัวอย่างและรวบรวมข้อมูล แบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะทำการ pre-test จำนวนประมาณ 60 - 80 ชุด ก่อนตามตัวอย่างที่จะทำการสุ่มแบบ simple random sampling กล่าวคือ ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านแล้ว ตามรายชื่อผู้ที่ไปทำงานในตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งผู้ที่เคยไปทำงานฯ แล้วกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน และผู้ที่กำลังไปทำงานฯ เมื่อได้รายชื่อมาทั้งหมดก็หาเลขที่บ้านจากสำนักทะเบียนราษฎร ที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากนั้นแยกบ้านเลขที่ของผู้ที่ไปทำงานฯ ออกจากบ้านเลขที่ของผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ฯ ซึ่งมีประมาณ 379 ครัวเรือน มาทำการจับฉลากไว้จำนวน 61 ครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อให้ได้สัดส่วนของกลุ่มประชากรใกล้เคียงกัน เพื่อความสะดวกในการ

วิเคราะห์ เมื่อได้บ้านเลขที่ของกลุ่มประชากรตัวอย่าง แล้วนำมาที่บ้านกำนันให้ชี้แจงว่า บ้านเลขที่ที่สุ่มมานั้นอยู่บริเวณใดคร่าว ๆ โดยดูจากแผนที่หมู่บ้าน แล้วผู้วิจัยก็สำรวจตาม แผนที่หมู่บ้านที่ปรากฏบ้านเลขที่ที่ตกเป็นกลุ่มตัวอย่าง

ระยะเวลาที่เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามใช้เวลา ประมาณ $2\frac{1}{2}$ เดือน (15 กันยายน - 2 ธันวาคม 2528) แต่การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2528

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและ ปริมาณ ซึ่งจะเสนอในรูปการพรรณาตามการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งแจกแจงความถี่ข้อมูลในรูปตาราง โดยมีค่าเฉลี่ยจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

1. ปรีกษาและเขียนโครงการเสนอวิทยานิพนธ์ เดือน มกราคม - มีนาคม 2528
2. สังเกตการณ์และเก็บข้อมูลสนามจากแบบสอบถาม เดือน เมษายน-ธันวาคม 2528
3. วิเคราะห์ข้อมูล เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2529
4. เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ เดือนมีนาคม - พฤษภาคม 2529

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจผลสะท้อนที่เกิดกับการจัดระเบียบชุมชน ในชนบทไทยที่เกิดจากการที่ประชากรไปรับจ้างทำงานในตะวันออกกลาง
2. เพื่อทราบผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมต่อการจัดช่วงชั้นและการเลื่อนชั้นของสังคมชนบทไทย
3. เพื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะเศรษฐกิจโลกกับการปรับตัวของประชากรในชนบทไทย